

Előszó.

A középkori erdélyi Fehér megye két különböző jellegű részre oszlott. Az egyik, a nyugati rész, körülbelül a mai Alsófehér megye területén helyezhető el, s az egész középkoron át mint Fehér megye szerepelt. A másik, a keleti rész, akkor, midőn már oklevelek szólnak róla, nem összefüggő területen feküdt, hanem elszórt szigetek alakjában végighúzódtott Erdélynek a Nagyküküllőtől délre eső részén, a mai Nagyküküllő—Szeben—Fogaras—Brassó—Háromszék megyék, illetőleg az ezeknek megfelelő szász és székely székek földjén. A régi erdélyi Fehér megye 1775-ben történt két részre osztásakor a nyugati rész az Alsófehér, a keleti rész pedig a Felsőfehér megye elnevezést kapta.¹ Az 1876-i közigazgatási rendezés során pedig Felsőfehér megye megszűnt, s belőle a fent említett vármegyék területét kerekítették ki. Ekkor kapta Alsófehér vármegye is mai alakját.

Az erdélyi Fehér megye középkori történetével a szak kutatás monográfia keretében még nem foglalkozott. Az „Alsófehér vármegye monográfiája” sorozatnak eddig megjelent kötetei a megye római kori emlékeiről, geológiai és éghajlati viszonyairól, XIX. századi néprajzáról és szabadságharc kori történetéről szólnak, de a tervbevett középkori kötet nem készült el.² Hiányzik Fehér megye feldolgozása Csánki Dezső „Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában” című művéből is.³ A múlt században Benkő József és Pesty Frigyes, legújabbban pedig Herbert Schönebaum és Kniezsa István az egész országról, illetőleg egész Erdélyről szóló művekben természetesen csak néhány lapon s csak saját témájuk

¹ Josephus Benkő: *Milkovia, sive antiqui episcopatus Milkoviensis explanatio.* 1791. Viennae. II. 254. — Pesty Frigyes: *Az eltűnt régi vármegyék.* 1880. Budapest, II. 73.

² Alsófehér vármegye monográfiája. 1—3 k. Nagyenyed. 1896—1902. — 1. 1. k. A. vármegye természeti viszonyainak leírása. 1. 2. k. A. vármegye néprajza. 2. 1. k. A. vármegye történelme. 3. 1. k. A. vármegye 1848—19-ben.

³ Csánki, amint a Magyar Tudományos Akadémián őrzött kézirati hagyatéka bizonyítja, megkezdte ugyan az erre a területre való adatgyűjtést is, de csak kb. 400, túlnyomórészt a XV. századra vonatkozó oklevél kijegyzéséig jutott el.

határai között térhetek ki Fehér megyére.⁴ Ilyen módon a megye kialakulásának, középkori települési és nemzetiségi viszonyainak tisztázása dolgozatom feladata maradt. Az okleveles anyagot 1526-ig vizsgáltam át s a feldolgozásban a XV. század végéig mentem el. Az addig kialakult helyzetképen ugyanis csak a török idők hoznak jelentős változást. A megye keleti és nyugati részének elütő jellege miatt dolgozatom is két részre oszlik. Az egyik a későbbi Alsófehér, a másik a későbbi Felsőfehér megyével foglalkozik: kisebb fejezetek tárgyalják az ezeken a nagyobb részekben belül még megkülönböztethető egységeket. Mivel a megye keleti része nem összefüggő területen helyezkedik el, hanem 2—5—8—10—20 faluból álló csoportok alakjában szigeteket alkot Erdélynek a Nagyküküllőtől délre eső részén, a rá vonatkozó anyagot csak szigetről-szigetre haladva dolgoztam fel. Azért nem számolhattam be róla, mint a nyugati részről, összefüggő kép alakjában, mert a szigeteket körülvevő nagy területek története még nem ismeretes. Viszont ezek esetleges későbbi feldolgozói felhasználhatják majd a Felsőfehér megyéről itt közölt, s a lehetőség szerint elrendezett adatokat.

A nyugati rész falvainak néhány fontosabb adatát (névalakulás, első feltűnés ideje, névmagyarázat, birtokosok), hogy többszöri ismétlésüket elkerüljem, az első rész végén névsoros jegyzékben foglaltam össze.

Dolgozatom nyelvészeti vonatkozású részeinél dr. Kniezsa István egy. ny. rk. tanár úr támogatott magyarázataival, miért is neki ezen a helyen is hálás köszönetet mondok.

⁴ Benkő i. m. II. 254. l. megemlíti ugyan Fehér megye sajátos alakulását, a XVIII. században Alsó- és Felsőfehér megyékre való kettéválását, s Felsőfehér megyének több csoportból való összetevődését, de egyébként (II. 307—423. l.) csak az egyházmegyének Fehér megyére eső falvait sorolja fel, mégpedig újkori források alapján. — Pesty i. m. 18—19. l. már történeti szempontból foglalkozik a megyével, megállapítja annak Erdély déli részére való egykori kiterjedését, s főleg a későbbi Felsőfehér megye egyes vidékeiről adatokat szolgáltat (II. k. 38, 39, 49, 64, 98—9, 132, 137, 139—40 l.), „A magyarországi várispánóságok különösen a XIII. században” (1882. Budapest) c. művében pedig néhány kivétellel felsorolja a fehérmegyei várföldeket. (213—5. l.) — H. Schönebaum: „Der politische und kirchliche Aufbau Siebenbürgens bis zum Tartareneinfalle” és „Der politische und kirchliche Aufbau Siebenbürgens bis zum Ende des Arpadenreiches”. (Leipziger Vierteljahrschrift für Südosteuropa I. 1937. 14—52. l. és II. 1—55. l.) c. dolgozatában Fehér megyéről is megemlékezik, de csak a kiadott okleveles anyag alapján és megelégszik magyar és szász birtokosok összeírásával. — Kniezsa István „Magyarország népei a XI. században” (Szent István-emlékkönyv. 1938. Budapest.) c. értekezése a magyaroknak és a szláv néptörzseknek a Maros mellékén és Gyulafehérvár környékén való XI. századi elhelyezkedését is érinti.